

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Гранкіної-Сазонової Наталі Валеріївни

«Смислові та емоційно-регуляторні утворення як передумови

оптимального функціонування особистості»,

представлене до захисту на здобуття наукового ступеня

кандидата психологічних наук за спеціальністю

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Актуальність теми дисертаційного дослідження Наталі Валеріївни Гранкіної-Сазонової не викликає сумніву, оскільки в умовах соціальної нестабільності, посилення динаміки життя, зміни орієнтирів розвитку суспільства, проблема оптимального функціонування особистості набуває особливого значення. Попри те, що у психологічних працях вітчизняних та зарубіжних науковців представлені результати досліджень оптимального функціонування особистості як тривимірного конструкту, основними компонентами якого є позитивна самооцінка, наявність оптимістичних орієнтацій та задоволеність життям, аспекти передумов оптимального функціонування особистості залишаються дослідженими недостатньо. Практично відсутні роботи, які відображали б особливості смислових та емоційно-регуляторних утворень як передумов оптимального функціонування особистості.

З'ясування особливостей смислових та емоційно-регуляторних утворень як передумов оптимального функціонування особистості дозволить актуалізувати ефективну взаємодію особистості з соціальним і природним середовищем не порушуючи при цьому її автономну цілісність, сприятиме виділенню можливих шляхів обміну ресурсами між особистістю та середовищем для максимально ефективної реалізації внутрішнього потенціалу людини в наявних умовах середовища, забезпечить більш гнучкий спосіб реагування на обставини сучасного життя. Підвищення показників оптимального функціонування особистості сприятиме її ефективній

самореалізації в усіх сферах прояву, дозволить сформувати баланс між позитивними та негативними емоціями, психологічним та соціальним благополуччям, що є досить важливим чинником успішної життєдіяльності. Поставлені авторкою дисертації мета та дослідницькі завдання набувають особливого значення, оскільки такі смислові утворення як довіра, цінності, суб'єктивна близькість до природи та емоційний інтелект є важливими компонентами у загальній системі соціальної та професійної життєдіяльності сучасної особистості.

Ознайомлення з текстом дисертації, автореферату, змістом публікацій Н. В. Гранкіної-Сазонової дає можливість констатувати, що виконана робота є результатом ретельного дослідження автором смислових та емоційно-регуляторних утворень, що є значущими передумовами оптимального функціонування особистості. Отримані дослідницькі результати є вагомими для розвитку психологічної теорії та практики у контексті психологічного забезпечення ефективної життєдіяльності сучасної особистості. Вірогідність, об'єктивність і надійність результатів дослідження не викликають сумнівів, оскільки послідовно обґрунтовані дослідницькою методологією, аналізом теоретичного матеріалу, джерельною базою, що нараховує 192 видання, комплексним застосуванням емпіричних та теоретичних, кількісних та якісних методів, а також підтверджуються впровадженням отриманих результатів у практику. Відповідно завданням дослідження ретельно обґрунтовано вибір існуючих дослідницьких методик та вивчено особливості оптимального функціонування особистості в залежності від напряму професіоналізації та статі.

Основні здобутки дослідження Н. В. Гранкіної-Сазонової дістали всебічну апробацію під час виступів на міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових й науково-практичних конференціях, а також у 9 одноосібних публікаціях авторки. Мета, об'єкт і предмет дослідження, визначені авторкою, відображають логіку теоретичного аналізу та емпіричного дослідження проблеми впливу смислових та емоційно-

регуляторних утворень на оптимальне функціонування особистості. Мета дослідження визначена чітко, поставлені завдання підпорядковані її досягненню. Використана теоретична база повною мірою забезпечує висвітлення проблематики та можливість вирішення дослідницьких завдань. За результатами дисертації сформульовано обґрунтовані висновки, які вказують на досягнення мети дослідження та розв'язання всіх його завдань. Проведене дисертаційне дослідження надало змогу авторці розробити модель оптимального функціонування особистості, визначити роль довіри як чинника, що опосередковує вплив смислових й емоційно-регуляторних утворень на оптимальне функціонування особистості, виявити, що особи, залучені у психологічну діяльність, мають вищі показники оптимального функціонування, ніж представники інших професійних напрямів. Ретельний теоретико-методологічний аналіз структури та передумов оптимального функціонування особистості сприяв уточненню поняття «довіри», яка трактується як складне системне психічне утворення, що значуще характеризує відношення особистості зі світом, з іншими людьми та навіть із собою, і має важливе значення для повноцінної життєдіяльності сучасної особистості.

У дисертації набули подальшого розвитку положення щодо впливу рівня теоретичної обізнаності в сфері психології на оптимальне функціонування особистості. Встановлено, що особи, професійно залучені до сфери психології, мають в цілому більш високі показники психологічного благополуччя, життєстійкості, емоційного інтелекту, довіри та більш низьку вираженість цінностей збереження у порівнянні з респондентами інших спеціальностей. Цікавим здобутком дослідження є обґрунтування впливу психотерапевтичної групи на рівень оптимального функціонування особистості та ролі довіри в цьому процесі. Авторкою запропоновано та обґрунтовано шляхи розвитку життєстійкості й підняття рівня благополуччя сучасної особистості.

Дисертація Наталі Валеріївни Гранкіної-Сазонової є повністю завершеною науковою роботою, містить всі елементи, що відповідають вимогам до робіт такого рівня. Вступна частина дисертації містить доволі чіткі формулювання, які визначають методологічні орієнтири роботи, у тому числі: об'єкт і предмет дослідження, мету й завдання роботи, гіпотезу тощо. Метою роботи є визначення особистісних утворень, що є значущими передумовами оптимального функціонування особистості, та розробка моделі їх впливу на оптимальне функціонування. Основні розділи дисертації є чітко структурованими, а логіка побудови структури дисертації відповідає визначеним завданням і надає можливість адекватно забезпечити їх розв'язання. Перший розділ дисертації презентує теоретико-методологічний аналіз проблеми оптимального функціонування особистості та його передумов. У розділі детально обґрунтовано необхідність поєднання концепції психологічного благополуччя К. Ріфф та теорії життєстійкості С. Мадді; констатовано, що передумовами оптимального функціонування особистості є смислові та емоційно-регулятивні утворення особистості; визначено, що смислові утворення характеризуються системністю, динамічністю й включають у себе емоційний компонент; виділено смислові утворення, які є передумовами оптимального функціонування особистості: довіра, суб'єктивна близькість до природи й цінності; встановлено, що емоційний інтелект є важливою передумовою оптимального функціонування сучасної особистості. Важливим досягненням дисертантки є встановлення взаємозв'язку суб'єктивної близькості з благополуччям особистості. Аналіз теоретико-методологічних досліджень дозволив побудувати дослідницьку модель оптимального функціонування особистості, яка представлена двома складовими: психологічним благополуччям та життєстійкістю. Авторка констатує, що модель психологічного благополуччя К. Ріфф, заснована на загальних уявленнях про повноцінне життя особистості видатних представників гуманістичної психології, має вагоме теоретичне обґрунтування. Однак, вона не враховує, що евдемоністичне оптимальне

функціонування потребує від особистості певних внутрішніх зусиль, спрямованих на подолання зовнішніх труднощів, з одного боку, і затрат внутрішніх ресурсів – з іншого. Таким чином, для оптимального функціонування особистості, крім критеріїв, указаних у концепції К. Ріфф, потрібні характеристики, які будуть спрямовані на подолання труднощів. Поняттям, що відповідає такій характеристиці є «життєстійкість».

У другому розділі «Організація і методи дослідження» обґрунтовано методи й процедуру емпіричного дослідження, дано характеристику вибірки контингенту досліджуваних, визначено методичні підходи до діагностики вибірки. Авторкою виділено дві структурні частини емпіричного дослідження. Перша пов'язана з порівнянням різних груп між собою та пошуком відмінностей між представниками різних професій, а також між представниками різного рівня освоєння професії. Друга частина була спрямована на дослідження загальних особливостей оптимального функціонування та його передумов у вигляді емоційного інтелекту й смислових утворень.

На особливу увагу заслуговує додаткова перевірка всіх показників, що використовуються в дослідженні, на внутрішню узгодженість та визнання їх такими, що можуть бути використані в дослідницьких цілях.

У третьому розділі «Порівняльний аналіз показників оптимального функціонування, ЕІ та смислових утворень у групах респондентів різної статі, різної професійної орієнтації та в групах психологів різного рівня оволодіння професією» наведено описову статистику показників оптимального функціонування особистості та його смислових й емоційно-регулятивних передумов, проведено й проаналізовано порівняння цих показників у різних групах: у групах чоловіків та жінок; у групах різної професійної спеціалізації; у групах психологів різного ступеня освоєння професії.

Діагностичний етап дослідження дозволив визначити, що рівень оптимального функціонування особистості не залежить від статі людини;

психологи в порівнянні з представниками інших спеціальностей мають достовірно вищі показники оптимального функціонування та його предикторів: довіри й емоційного інтелекту; рівень довіри до себе, який є вагомим предиктором оптимального функціонування, не відрізняється у чоловіків та жінок, у представників різних спеціальностей та у психологів різного рівня навчання; показники оптимального функціонування та його передумов не відрізняються в групах психологів різного ступеня освоєння професії.

Зроблено висновок про те, що тенденція до поступового підвищення показників психологічного благополуччя, життєстійкості та емоційного інтелекту у психологів від першого курсу до практикуючих спеціалістів, пов'язана з роботою над собою, освоєнням теоретичних знань та практичних навиків.

У четвертому розділі «Емпіричне дослідження емоційно-регуляторних та смислових передумов оптимального функціонування особистості» подано результати кореляційного та множинного регресійного аналізів, а також надано структурні моделі оптимального функціонування особистості. Встановлено, що довіра не тільки є вагомим предиктором психологічного благополуччя та життєстійкості, але й виступає медіатором для інших смислових утворень при їх більшому або меншому впливі на оптимальне функціонування особистості. Виявлено, що важливими передумовами оптимального функціонування, які входять в його структурні моделі, є цінності відкритості до змін, суб'єктивне відчуття близькості до природи та здатність до ідентифікації емоцій та розуміння й аналізу емоцій як складових емоційного інтелекту.

Застосування методів статистичного аналізу даних дало змогу Наталі Валеріївні розподілити, узагальнити, упорядкувати значний обсяг емпіричного матеріалу. Заслуговує на увагу і стиль презентації результатів емпіричного дослідження за допомогою використання інформативних рисунків, діаграм, таблиць. Авторка використовує широкий, науково

коректний комплекс теоретичних та емпіричних методів для розв'язання поставлених завдань, вдало оперує кількісними та якісними методами дослідження. Кількість досліджуваних, відповідні психологічні та математико-статистичні методи опрацювання даних дають підставу вважати дослідження в цілому методологічно вивіреною. Отримані результати підтверджують робочу емпіричну гіпотезу даного етапу дослідження про те, що в якості передумов оптимального функціонування особистості виступають такі смислові утворення, як довіра, цінності та суб'єктивна близькість до природи, а також таке емоційно-регуляторне утворення як емоційний інтелект.

Привертає увагу дослідження впливу групової психотерапевтичної роботи на оптимальне функціонування особистості та визначення головних чинників й заходів групової діяльності.

Загальні висновки в стислому вигляді підсумовують результати дисертаційної роботи і свідчать про досягнення мети, реалізацію завдань, бачення авторкою дисертації можливих перспектив подальшої розробки проблеми. Вони є науково обґрунтованими, чітко сформульованими, викладені достатньо повно і в необхідній логічній послідовності.

Оцінюючи позитивно проведені дослідження, разом із тим, слід висловити певні зауваження і побажання:

1. В актуальності дисертаційного дослідження йдеться про недостатню розробленість проблеми психологічних механізмів, які обумовлюють оптимальне функціонування особистості. Водночас в тексті дисертаційного дослідження здійснюється вивчення впливу смислових та емоційно-регуляторних утворень як потенційно значущих передумов оптимального функціонування особистості. Поза увагою залишається чітке виділення та опис психологічних механізмів, які обумовлюють оптимальне функціонування особистості.

2. Оскільки тема дисертаційного дослідження стосується смислових та емоційно-регуляторних утворень оптимального функціонування особистості,

то в актуальності особливий акцент варто було зробити не на благополуччі та описі показників, рівнів та рейтингу України за рівнем щастя, а на ролі та значенні оптимального функціонування особистості в життєдіяльності сучасної людини.

3. З нашої точки зору варто було б уточнити об'єкт дисертаційного дослідження у такому формулюванні: оптимальне функціонування особистості. В іншому випадку, згідно визначеного об'єкту, в тексті дисертаційного дослідження варто було спочатку описати всі передумови оптимального функціонування особистості, і лише потім перейти до смислових та емоційно-регуляторних утворень особистості як передумов її оптимального функціонування.

4. Привертає увагу порівняльний аналіз показників оптимального функціонування, емоційного інтелекту та смислових утворень у групі психологів та груп інших напрямів професійної підготовки. Само собою зрозумілим є те, що особи, професійно залучені до сфери психології, мають в цілому вищі показники психологічного благополуччя, життєстійкості, емоційного інтелекту та довіри, оскільки в процесі їхньої професійної підготовки на цих показниках робиться особливий акцент. То ж чи варто було дану групу професійної підготовки порівнювати з іншими групами?

5. Емоційно-регуляторне утворення особистості розглядається у дисертаційному дослідженні через емоційний інтелект. З нашої точки зору, в описі та діагностиці даного компоненту доречно було б особливу увагу звернути на саморегуляцію особистості, оскільки здатність керувати власними психічними станами і поведінкою відіграє важливу роль в оптимальному функціонуванні особистості.

Вказані зауваження й побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Гранкіної-Сазонової Н. В., яке є завершеною науковою працею, представляє новий концептуальний підхід до розв'язання актуальної проблеми впливу смислових та емоційно-регуляторних утворень на оптимальне функціонування особистості і, за своїм

науковим рівнем й практичним значенням, є прикладом успішного поєднання теоретичної та експериментальної науково-дослідної роботи.

Усе вищесказане дає підстави для висновку, що дисертаційне дослідження Наталі Валеріївни Гранкіної-Сазонової «Смислові та емоційно-регуляторні утворення як передумови оптимального функціонування особистості» є завершеною науковою працею, відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор Гранкіна-Сазонова Наталя Валеріївна заслуговує на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

О. М. Паламарчук

